

3

Straty bibliotek
Anna Juźwin

4

Sztuka zdruńska w północnej Warmii
Weronika Wojnowska,
Jadwiga Semków

8

Płyty kominkowe i piec z żeliwa
Janusz Mróz

10

Obce obrazy, obca własność (cz. III)
XV-wieczna *Trójca Święta* z Gdańska
Monika Kuhnke

11

Informacja dotycząca stanu zagrożenia
przestępczością kryminalną skierowaną
przeciwko dobrom kultury w roku 2000

13

General Józef Bem ze sztabem
Poszukiwanie głównej sceny *Panoramy*
Siedmiogrodzkiej
Alicja Majcher-Węgrzynek

16

Straty wojenne (1939–1945)
Maria Romanowska-Zadrozna

17

Bezpieczeństwo muzeów
Seminarium dla dyrektorów
Piotr Ogrodzki

18

Katalog strat
Monika Barwik

22

Raport w sprawie zagrożeń dóbr kultury
(cz. IV). Prognoza zagrożenia
przestępczością dóbr kultury
oraz kierunki działań zmierzające
do jego zmniejszenia
Piotr Ogrodzki

24

Zbiory lwowskie (IX) – Muzea kościelne
i mniejszości narodowych
Jacek Miler

26

Starożytni rabusie (5) – Tajemnice piramid
Mirosław Barwik

30

II Protokół do konwencji haskiej
z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych
– Ochrona wzmocniona
Władysław Białek,
Alicja Białek-Guillemette

30

Summary

Straty bibliotek

Wśród przygotowanych pod patronatem Biura Pełnomocnika Rządu ważnych publikacji odzwierciedlających ogrom strat kultury polskiej w różnych jej dziedzinach, na szczególną uwagę zasługują kolejne dwie pozycje poświęcone bibliotekom i księgozbiorom. Nawiązując do wcześniejszych opracowań na ten temat, zawierają podstawową wiedzę, jaką obecnie dysponujemy, dotyczącą szkód poniesionych przez polskie księżnice w wyniku II wojny światowej, okupacji niemieckiej i radzieckiej. Stanowią tym samym bezcenne źródło informacyjne dla prac badawczych nad polskimi księgozbiorami historycznymi.

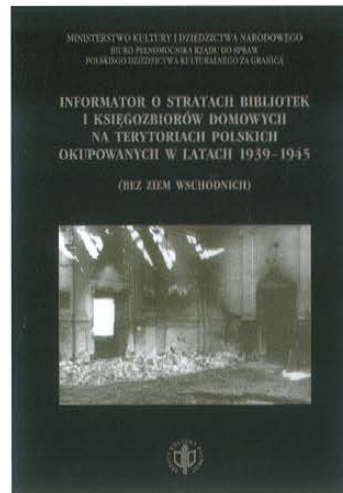
Pierwsza publikacja – *INFORMATOR O STRATACH BIBLIOTEK I KSIĘGOZBIORÓW DOMOWYCH NA TERYTORIACH POLSKICH OKUPOWANYCH W LATACH 1939–1945 (BEZ ZIEM WSCHODNICH)*, wyd. Poznań 2000 r., opracowany przez Urszulę Paszkiewicz i Janusza Szymańskiego pod kierunkiem naukowym prof. Barbary Bieńkowskiej (przy współpracy innych osób), wykorzystuje dane odnoszące się do 9639 bibliotek instytucjonalnych i 28 243 księgozbiorów, uznając je jedynie za wskaźniki orientacyjne, generalnie zanizone. Dla 1862 znaczących bibliotek opracowano indywidualne noty. Znalazły się w nich biblioteki instytucjonalne ze zbiorami co najmniej jednego tysiąca tomów, z wyjątkiem księgozbiorów szkół podstawowych, dla których przyjęto próg pięciu tysięcy tomów, podobnie jak dla wszystkich księgozbiorów domowych. Aby przekazać pełen obraz strat, uwzględniono również kolekcje zawierające szcze-

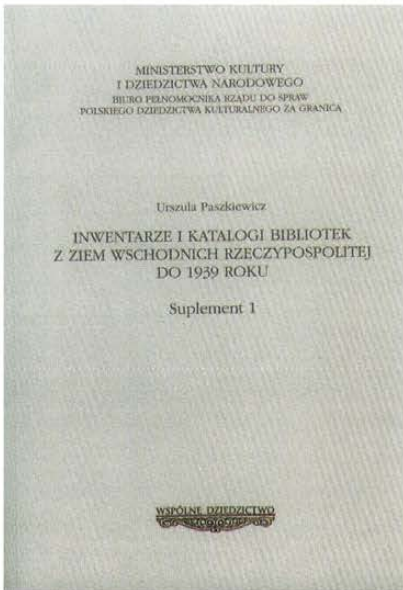
gólnie cenne obiekty, choć nie podlegające powyższemu kryteriom liczbowym (np. księgozbiór Sobańskich z Guzowa, Tarnowskich z Dzikowa, Ostrowskich z Ujazdu i niektórych klasztorów). Całości dopełniły zestawienia zbiorcze, indeksy właścicieli zbiorów i mapy. Autorzy przedstawiając straty biblioteczne ziem centralnych i północno-zachodnich II Rzeczypospolitej oraz obszaru Wolnego Miasta Gdańska wzbogacili zarys panoramy kulturalnej Polski przedwojennej. Katastrofalne zniszczenia księgozbiorów domowych, których

liczba znacznie przewyższała biblioteki instytucjonalne, okazały się wyjątkowo dotkliwą stratą dla kultury książki polskiego społeczeństwa. W tym kontekście porażająca wydaje się nie tylko liczba utraconych dzieł, ale także *okoliczności świadomego i nieodwracalnego niszczenia przez okupantów całego obszaru kultury piśmienniczej*

– nie tylko zbiorów, ale również dokumentacji bibliotecznej, wyposażenia, struktury zasobów i źródeł informacyjnych (por. *Wstęp* prof. Barbary Bieńkowskiej). Rachunek strat wojennych i w tej dziedzinie wciąż nie jest zamknięty. Dlatego jego historyczna dokumentacja ma głęboki sens, nie tylko naukowy i edukacyjny. W ostatnich latach zauważamy bowiem przybierające na sile tendencje przemieszczania zbiorów i, co za tym idzie, żywe zainteresowanie ich pochodzeniem i losami.

Druga publikacja – *INWENTARZE I KATALOGI BIBLIOTEK Z ZIEM WSCHODNICH RZECZYPOSPOLITEJ DO 1939 ROKU. SUPLEMENT 1* (wyd. 2000 r.) – jest kontynuacją merytoryczną i metodologiczną dwóch wcześniej-

szych spisów (wyd. 1996 r., 1998 r.). Wykazuje 1001 opisów inwentarzy i katalogów bibliotek instytucjonalnych i prywatnych w 479 miejscowościach pozostających w granicach terytorialnych Białorusi, Litwy, Łotwy, Rosji i Ukrainy. Ujawnia nieocenione i w większości dotychczas nie znane źródła powstałe od XVII w. (najstarszy zarejestrowany inwentarz z 1633 r.) do połowy XX w. (najnowszy z 1952 r.). Opisane zostały inwentarze i katalogi rękopiśmienne – 943 pozycje oraz drukowane – 58 pozycji. Dotyczą one zawartości bibliotek należących do 615 instytucji, w tym 196 klasztorów i 55 właścicieli księgozbiorów prywatnych. Wnikliwa kwerenda i pasja poszukiawcza autorki w znaczący sposób uzupełniły dotychczasową wiedzę o materiałach źródłowych do zasobów bibliotek na Ziemiach Wschodnich, głównie przechowywanych we Lwowie i w Wilnie. Sprawą niezwykłej wagi jest zapowiedziane przez autorkę dokończenie dokumentowania rejestracji zawartości Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie (jej bogate archiwum znajduje się obecnie w Bibliotece Naukowej im. W. Stefańska Akademii Nauk Ukrainy) i innych zbiorów piśmiennictwa z terenów II Rzeczypospolitej. Planowane są również poszukiwania źródeł rękopiśmiennych w archiwach Sankt Petersburga i Moskwy. Kolejne publikacje będą owocem tych badań. ❖

Sztuka zduńska w północnej Warmii

W dobie technicznych udogodnień życia codziennego, kaloryferów, coraz częściej ogrzewanych zdalnie przez elektrociepłownię, piec kaflowy już tylko dla nielicznych jest symbolem kojarzącym się z ciepłem domowego ogniska. Przez stulecia piece kaflowe były nieodzownym elementem ludzkich siedzib, zwłaszcza tam, gdzie panowały dokuczliwe chłody, (...) były nie tylko źródłem ciepła, ale też prawdziwą ozdobą. (...) Zużywały się jednak przez ciągłe palenie i niejednokrotne przestawianie, ulegały w końcu rozbiórce. Ustępowały miejsca nowym piecom, bardziej odpowiadającym aktualnej modzie (...). Rozproszone pozostałości dawnych pieców odkrywane (...) bądź w trakcie systematycznych penetracji przez archeologów, bądź (...) przy różnego rodzaju pracach ziemnych (...) stanowią ważny przekaz z minionych stuleci¹.

Kompleks Wzgórza Katedralnego we Fromborku wraz z otaczającymi go kanoniami, zespołem szpitalnym p.w. Św. Ducha oraz teren miasta dostarczyły w czasie wieloletnich badań archeologicznych dużej ilości materiału ceramicznego, w tym zabytków kaflarstwa. Zbiór ten, będący w posiadaniu tutejszego muzeum, uzupełniany drogą późniejszych zakupów i darowizn, jest na tyle zróżnicowany, że umożliwia przesledzenie historii pieców kaflowych z całym ich bogactwem i różnorodnością. Tym bardziej że zarówno w muzeum, jak i w obiektach należących do Kościoła (kapitularz i nowy pałac biskupi – obecna plebania) oraz na terenie miasta i w jego okolicy zachowały się jeszcze dawne piece.

W średniowieczu w pomieszczeniach na Wzgórzu Katedralnym i w kuriach kanoników na sąsiednich wzgórzach stosowano różnorodne ogrzewanie: kominkowe, ciepłym powietrzem typu hipokautum i piecami w kształcie cylindra lub stożka z kafla miskowych². Kafle te, robione na kole garncarskim, w zależności od techniki wypału miały barwę szarą lub ceglastą. Początkowo nie były zdobione, z czasem zaczęto je dekorować na dnie kołami lub rozetami, a kwadratowe lub prostokątne otwory podkreślano dookołnymi żłobkami³. W późniejszych kaflach tego typu stosowano wewnątrz barwną polewę – brązową, żółtą i zieloną. Piece te w niemal nie zmienionej formie były w użyciu do XVIII w.

◀ Kafle miskowe, XIV-XV w.